

Y e t m i Ő b i r i n c i K o n f e r a n s

**Biyoloji ve Sosyoloji Múnasebetinin Aktif Bir
Temsileisi olarak**

Ord. Prof. Tefvik Remzi Kazancıgil

Z. F. Fmdıkoğlu

İktisat Fakóltesi Sosyoloji Profesörü

Sayın Fakólte Dekanı, toplantımızın gayretli organizatörleri, Merhumun muhterem eŐi ve evlâtları kıymeti dinleyiciler!

Geçen sene bugün toprağa verdiğimiz değerli Tıp üstâdı Tefvik Remzi Kazancıgil'i anmak için yapılan toplantıyı düşünen ve düzenleyenleri mensup olduğum İctimaiyat Enstitüsü adına tebrik etmek isterim. Hazin kaybının yâdedildiği bir günde geçen sene Üniversite Hol'ünde yapılan konuşmalarda, daha sonra gazete ve dergi sahifelerindeki nekroloji yazılarında söylenip yazıldığı gibi Tefvik Remzi'nin ebediyete göçüŐü ile aramızdan ayrılan İnsan, yalnız mesleğinin üstün adamı olmakla kalmıyan, üniversal ölçüde bir kültürel şahsiyet, geniş mânası ile bir sosyoloji dostu ve mensubudur. İstanbul Üniversitesinin naçiz bir sosyoloji mensubuna üstadı bugünkü nesillere tanıtan Tıp mensupları arasında yer verilmesi de bunun delilidir. Enstitü adına tertip komitesine teşekkür ederim.

— I —

Hakikatten toplantımızın konusu olan Merhumun Biyoloji ve Tababet dışı kalan cephesinin de tek yönlü olmadığına işaret etmek gerek. İstanbul Üniversitesindeki vazifesine baŐladıđı günlerden itibaren İnsan ve Cemiyet Sağlığını ele aldığı zamandan, ki 1925 senesinden, hastalık ânlarına, hattâ bu ânlardaki ziyaretçi dostları ile görüşme ve dertleşmelere kadar üstadın tam mânası ile sosyal dert ve kaygılarla yoğrulmuş bir şahsiyete sahip olduğu, bu nevi kaygılarla ilgili meslek sahiplerini ve resmî vazifelileri içtimaî problemler olanları hayran bırakan bir bilgiye ve hat-

tâ bu bilginin zengin bobliyografyasına sahip bulunduğu görülmüştür¹. Gerçi her tıb mensubu, ferdin uzviyeti ile meşgul olurken, onun sosyal durumu ile de ilgilenir. Bu ilgilenme esnasında bazan alâkanın “sosyal” dan yana kaydığı da görülür. Kayma radikal da olabilir. Artık doktor için içtimaî uzviyet ana konudur. Tababet ya gözünden silinmiştir, yahut cemiyet dâvaları ile birlikte yürütölmektedir. Sosyal ilimler tarihi, bazı sosyal ilim mensuplarının önceleri Tıb mensubu olduklarını biyografyalarından öğrenirler². Tefvik Remzi Bey üstadımız biyoloji ile sosyolojiye ayrı ayrı hakkım vermesini bilen, sosyal problemleri uzvî hâdiselerin cereyanı ve müşahedesi esnasında tefekkür konusu yapan, daha çok meslektaşları ve dostları ile birlikte tadına ve zevkine doyulmaz sohbet mevzuu olarak kullanılan bir şahsiyettir. Onun nazarında dar ve *borné* bir tek ilimcilik değil, karteziyen mânada *madde*'yi *mânâ*'ya ve cemiyet'e bağlayan küllî bir ilim vardır. Şimdi bu külliliğin bir kaç yönünü ele alacağım.

— II —

Gazetecilik tarihimizde “Tanm'ci Muhiddin Bey” diye tanınan bir fikir adamımız 1925 den önceleri “Halk” adlı bir günlük gazete, daha sonra aynı yılda yayımı duraklıyan “Halk” yerine haftalık “Meslek” Dergisini neşretmişti. Halk'da Üniversite talebesi olarak, “Meslek” de, İçtimaiyat Muallimi olarak Lisesinde bulunduğum Erzurum'dan Muhabir ve Muharrir olarak bu derginin çevresinde çalıştım. O sene bu Dergide Avrupa'dan yeni dönmüş bir Doktorun, İstanbul Türk Ocağında verilmiş bir konferansının hülâsası çıkmıştı. Konusu “Öjenik” olan bu konferansın sahibi birkaç sene sonra “Tıbbî ve Vilâdî Mecmua” yı çıkarmağa

1) Hususî kütüphanesindeki sosyoloji eserlerinin bir kısmının, daha doğrusu kültür, terbiye, üniversite siyaseti ile ilgili olanlarının listesi için Bk. “Üniversitelerimiz”, 1966, Sf. 22.

2) Tahsili yapılmış ilim şubesini sosyal ilimler lehine terkeden şahsiyetlere her memlekette rastlanır. Fیزیokrasi çığırının kurucusu Dr. Quesnay, Alman sosyoloğu Oppenheimer... gibi. Bizde Cenap Şahabettin, Rıza Tefvik ve başkaları zikredilebilir. Orhan Seyfi Bey bir yerde şöyle diyor: “Şairlerin, doktorlukla çok yakın akrabalığı vardır. XV. asrın en meşhur şairi Şeyhî, göz doktoru idi. Eczanesinin üstüne;

Ne ararsan bulunur derde devadan gayri!

Mısraını yazdıran İzzet Molla'da doktordu. Serveti Fünun'un en büyük şairi Cenap Şehabeddin, Hüseyin Suat da doktordu. (İçtihat) Mecmuasının sahibi Abdullah Cevdet de doktordu. Saymakla tükenmez...”

başlamıştı³. O zamanın Erzurum'u ile İstanbul'u arasında mesafe çok uzun, fikir hayatı bağlılığından mahrumiyet çok acı idi. Araya iki senelik askerlik, beş yıllık Istrasburg Üniversitesi talebeliği de girmişti. Memlekete dönüşüm 1933 Üniversite Reformu sıralarına rastladı.

Bu reformu 1933 - 1934 de Maarif Vekâleti adına idare eden ve geçen sene başındaki vefatı maarif ve matbuat çevrelerinde derin bir teessüs uyandıran Yüksek Öğretim Umum Müdürü Cevat Dursunoğlu ile her buluşma ve görüşmede kendisi genç bir Tıp Fakültesi Hocası ile — Tevfik Remzi ile — tanışmanın her iki taraf için bir zevk ve istifade kaynağı olacağını söyledi. Nihayet Taksim'deki tarihî konağında yapılan gece toplantılarından birine beraber gittik. O gidişten sonra bir Tekke'ye benzeyen konağın ziyaretçileri arasına girmiştim.

1940 yılının bir yaz akşamı idi. Üniversite içi ve dışı 15 kadar fıkı adamının bu toplantısında toplulğa hâkim olan ev sahibi yazı âlemin-den beni çoktan tanıdığını, 1936 da Nancy'de neşrettiğim iki doktora kitabımı gördüğünü, bundan sonra Pazartesi gece sohbetlerinde beni her zaman görmek istediğini anlattı. Bu durumda birbirimizi giyabî tanıma deviri ile birlikte kırk yılı bulan bir tanışma devresinin dostluğu karşındayız.

Şimdi bu uzun tanışma ve dostluk devresi esnasında şahsî ve hususî mahiyet taşımayan, merhumun kültürel bazı hususiyetlerine işaret edeceğim.

— III —

Fransa'da biri doğrudan doğruya, diğeri dolayısıyla Ziya Gökalp i alâkadar eden iki eser neşretmişim. Günü gününe takip ettiğini sonradan hayret ve hayranlıkla öğrendiğim ve Hususî Kütüphanesinin raflarını dolrudan Fransız neşriyatı, sonradan benim için de bir kaynak olmuştur⁴.

Bazı meslektaşlar şimdi üzerinde duracağım nokta vesilesile belki benim şu düşüncemi yadırgayacaklardır : 1946 öncesi Üniversitelerimiz.

3) Bk. Dr. Aykut Kazancıgil : Türk Jinekoloji ve Obstetrik Bibliyografyası, 1969. 1880 - 1966 arasındaki Jinekolojik neşriyatın kitabiyatını araştıran eser hakkında tanıtıcı bir yazı için Bk. Orhan Seyfi Orhon : Örnek bir eser, "Sön Havadis". 12.10.1969.

4) Dr. T. R. K. "Üniversitelerimiz" risalesinde şöyle diyor : "Bu eserde Üniversiteler hakkında bazı temel bilgiler verilmiştir. Şahsî kütüphanemizde ilmî araştırma meseleleri üzerinde kitap ve gazete makaleleri olarak çok defa fazla eser ve yazılar vardır, arzu edenlerin istifadesine arz olunur."

muhtaç olduğumuz Üniversite rejimine daha çok sahipti. 1946 nın getirdiği muhtariyet rejimi, yabut 1946 dan bu yana işlemiş şekli ile muhtariyet idaresini, bundan sonraki devamım müessese için zararlı buluyorum.

1934 - 46 arasında İstanbul Üniversitesi kendi çapımızda bir mütevazı, gerçek Üniversite idi. Bu düşüncede toplantımızın konusu olan aziz üstadımızla birleşiyorduk. 1946 dan itibaren her geçen yıl bu kanaatimize hak verdi. Bir tarihten sonra Muhtariyet yılına kadar Üniversite, şimdi moda bir tabirle "halka dönük" tü. Bu durumun iki belirtisi vardı :

1 — İstanbul'da tedrisat dışında halk için yapılan haftalık sohbetler.

Eğer bir binanın dili olsa Zeynep hanım konağının bahçesindeki tarihî Konferans salonu bunun hikâyesini anlatırdı. Hattâ 1933 deki Üniversite islahatından öncesine ait hikâyeleri de buna katabilirsiniz.

1919 un "Karagün" Hatîbi Süleyman Nazif'i Malta'ya sürgün eden meşhur ve muhteşem konuşma da bu Salon'da yapılmamış mı idi?

2 — İstanbul dışındaki kültür haftaları :

İstanbul içinde böylece kapalı kalmıyan ve halka açılan İstanbul Üniversitesi her yıl bir Vilâyete gidip kendisini Taşra'ya tantıması Muhtariyetsiz devrede görülmekte, fakat her nedense 1946 muhtariyeti ile duraklamaktadır!! Bu Üniversiteyi İstanbul dışında tanıtmaya hareketine şimdi adımı andığımız tıp âlimi de katılmıştı. Bir yazısının sonunda Prof. Tefvik Remzi Bey, 1939 da başhyan "Üniversite Haftaları" nı şöyle sıralıyor⁵ :

1 — Erzurum Üniversite Haftası	1939 - 1940 Ders yılı
2 — Diyarbakir Üniversite Haftası	1940 - 1941 " "
3 — Elâziz Üniversite Haftası	1941 - 1942 " "
4 — Van Üniversite Haftası	1942 - 1943 " "
5 — Konya Üniversite Haftası	1943 - 1944 " "
6 — Trabzon Üniversite Haftası	1944 - 1945 " "
7 — Antalya Üniversite Haftası	1945 - 1946 " "

Bu sıralama gerçi değerini hakkıyla takdir edemediğimiz Prof. Cemil Bilsel'in Rektörlüğü zamanında yapıldı. Fakat "Hafta"nın nerede yapıla-

5) Bk. Ord. Prof. Tefvik Remzi Kazancıgil : Üniversitelerimiz, 1956, Doğan Kardeş Matbaası, Sf. 24.

cağı hususunda Rektörlük Tevfik Remzi Bey başta olduğu halde seyahat heyetine dâvet ettiği hocalarla müşavere ederdi. Anadolu'ya yönelecek kültür faaliyetine 1940 da İstanbul Üniversitesi Rektörü Cemil Bilsel, İstanbul'daki "Haftalık Halk Konferansları" nı Türkiye bütününe yaymağı düşündü. İlk deneme için, Atatürk'ün ötedenberi tasarladığı anlaşılan, fakat ortaya 1937 deki B. M. M. açılışı sırasında kendisi tarafından atılan Doğu Üniversitesinin en uygun yeri seçildi : *Erzurum*.

Kıymeti ve faaliyeti her gün biraz daha aydınlığa kavuşan ve hasreti duyulan Rektör Cemil Bey bu memleket çapındaki konferanslar için Erzurum'u seçimi ne gibi tesirler altında vaki oldu? Ortada Mustafa Kemal'e bağlı bir tasavvurun bulunduğu malum. Fakat Cemil Bilsel'in, üpinin zahiren telkin edemediği bir istişare itiyadına sahip olduğunu da unutmamalı. Acaba üstad Tevfik Remzi ile o zamanlar ilk Üniversite Haftasının yeri için müşavere de bulundu mu? Kültürel müesseselerimizin iki şehirde İstanbul ve Ankara'da toplamağı Tıp âlimi ve sosyal ilimler dostu sıfatı ile gayritabiî saydığımız biliyoruz. Kendisini Doğulu diye her fırsatta tanıtan, Orta ve Yüksek Öğretim Müdürlüğü esnasında Erzurum'u maarif müesseseleri yönünden Batı vilâyetlerle müvazeneli bir şekle sokmağı ilk hedef sayan aziz dostu Doğulu Dursunoğlu Cevat Beyle hemfikir olan Prof. Kazancıgil, Rektöre bu uzak Doğu şehrini telkin ettimi? Müsbet bir şey söyleyemem. Fakat vesikasızlığı kat kat aşan bir tahminle diyebilirim: —İlk Üniversite Haftası için Erzurum'un seçilmesine o zamanlar Vekâlete bağlı Üniversiteyi Erzuruma kısa bir müddet için göndermekte Atatürk'ün vasiyeti ve manevî rehberliğinden sonra Dursunoğlu — Kazancıgil ilişkisinin tesiri olmuştur. Benim de katılmak bah-tiyarlığına nail olduğum "Erzurum Heyeti Seferiyesi" —ki Heyeti teşkil eden bazı arkadaşların topluluğumuza verdikleri ad idi— boyunca üstad Tevfik Remzi'nin galiba ilk defa gördüğü Erzurum'da yaşadığı mazi ve tarih karşısındaki vecdini ve coşgunluğunu bugün de hatırlıyorum. Erzurum Hastahanesindeki birkaç ameliyatın başına geçişi, etrafına insan hayatını elden geldiği kadar kurtaran Tıbbın ferahlığını serpişi tâ ozamanlar kendisinde "Buraya en önce bir Tıp Fakültesi kurmalı!" lüzumunu telkin etmişti⁶. Nitekim vakti gelince tanzim edilecek bir raporu kendisi kaleme almıştır. Nihayet beş sene kadar önce 1958 de Edebiyat, Ziraat Fakültelerinin arkası sıra Tıp Fakültesinin kuruluşunu geç kalmasına rağmen heyecanla karşılanması hâdise karşısındaki vecdinin ve coşkunluğunun gelip geçici olmadığını gösteriyor. Kurulan Fakülte ne nisbette

6) Bk. A.g.e., Sf. 18.

Doğu'dan başlamayı üstadın Rektöre tavsiye ettiğini kuvvetle zannediyorum. Zira Mustafa Kemal Paşanın düşündüğü, Doğu Üniversitesi hayali, her fırsatta kendisinin Doğulu olduğunu söyleyen Prof. Kazancıgil'in başlıca sosyal kaygılarından biri idi. Daha sonra "Erzurum'da Üniversite" başlıklı raporunda şöyle demişti: "Coğrafi bakımdan Doğu'nun büyük merkezlerinden birisi, meselâ Erzurum, seçilmelidir. Asırlardan beri coğrafi vaziyetin, tarihin ve sosyal sebeplerin determinizmi altında tekevvün eden merkezleri dikkata almak uygun olur"⁸.

— IV —

Demek, istediğime hemen işaret edeyim: 1946 Muhtarlık Kanunu, İstanbul Üniversitesinin halka ve memlekete yönelen bu iki faaliyetine son veriyor! Kanun sanki lisan-i hâli ile şöyle diyor: "Eski Harbiye Nezareti duvarları içine kapan!!" Vakıa da budur ve yalnız Tıp Adamı olmakla kalmıyan üstad, bu durumu bir determinizme bağlamış, bundan kurtulma davranışının eksikliğinden şikâyet etmiştir. Hastalığma rastlıyan son Üniversite ve talebe hareketlerini de iskolastisizme, fikrî hareketisizliğe bağlamıştı. Bilmiyorum: Üniversitede hocaların derslere ve seminerlere devam veya devamsızlıklarını tesbit eden bir dosya var mı? Var ise 1946 sonrası devrede teftiş sistemi olmadığı, zira Rektöründen Asistanına kadar bütün vazifeliler "Muhtar!" olduğu için açık pek çoktur. Bilhassa şu meşhur 62. madde tatbikatı boş geçen saatleri fazlasıyla artırmıştır. Bir gün Senato'ya İktisat Fakültesi Senatörü olarak verdiğim bir takrirden haberdar olmuş. Takrir de Muhtariyet'i zedelemeyecek bir Auto-Inspection'un ihdasını teklif ediyorum. Ozaman "etrafa Üniversite öğretim üyelerinin meslek ahlakı ve haysiyeti ile oymyan birisi" diye tanıtılmışım. Tevfik Remzi merhum bir görüşmemizde "Susmamak, birlikte mücadeleyle devam etmek gerek!" demişti.

— V —

Ben bir sosyoloji hocası, Tevfik Renzi merhum yaman ve imanlı bir sosyoloji dostu olarak müşterek bazı kültürel davalarda dikkat çekici bir şekilde birleşiyorduk. Bu birleşme memleketimize mahsus olan Dil meselesinde tam bir anlaşma sahası olmuştur.

Tevfik Remzi üstadımız çalışmalarını yakından takip ettiği "Türkiye Muallimler Birliği"ne, dostu Prof. Albert Gabriel, Dr. Prof. Nihat

7 ve 8) Bk. A.g.e., Sf. 19.

Reşat, Prof. Mükrimin Halil ve daha başkaları ile sık sık gelir, davetçisi kaçırılmamağa çalışırdı. Meselâ 1948 de Birlik'in hazırladığı (Dil Kongresi) ne çok yakın bir alaka göstermişti. Sonradan neşredilen Kongre Raporları içinde bugün de değerini halâ muhafaza eden "Tevfik Remzi Raporu" da bulunmaktadır⁹. Üstadın, çoğu Liselerin Türkçe ve Edebiyat öğretmenleri, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Profesörü, Doçent ve Asistanları olan, sayısı 1000 i aşan dinleyicilere hitaben yaptığı konuşmayı bugün şimdi dinler gibi hatırlıyor ve işidiyorum. Kültür tarihimizin safhalarını bir kültür tarihi ve sosyolojisi mensubundan çok daha yakından bilen, duyan ve sezen Prof. Kazancıgil, 1908-1912 Selanik'indeki "Genç Kalemler" hareketinden başlayarak 1948 deki "lisani fecaat"¹⁰e —ki bu ifade kendisindedir— kadar bir tarihçe yapmış, Türkçe tabii seyirinde sadeleşirken şimdi yeni bir Osmanlıca doğurtulduğunu anlatmış, dinleyici kitlesinin gençlerine hitaben şöyle demişti:

— Vakit geçiyor, acele etmeli ve tehlikeyi durdurmalıyız!

Aradan gaflet, atalet ve rehavet içinde seneler geçmiş, tehlike büyümüş, 20 yıl sonra aynı teşkilâtca yeni bir uyanış hareketi hazırlanmıştı. Bu defa üstad hasta idi, bir mektupla Muallimler Birliği'ne muvaffakiyet temennileri göndermiş, bu temenni Kongreye bildirilmişti. Bu günlerden birinde yaptığım ziyaret sonunda:

— Ah! Bir gelebilseydim! diye içini çekmiş, ve mesleğinin ifadesini kullanarak şu sözü eklemişti:

— Fakat dava kanserleşti de....

1925 de İstanbul Türk Ocağı'nda "Cemiyet Sağlığı" hakkında verdiği bir konferansta *Eugénique* den bahsetmiş, üç sene sonra kurduğu bir Mecmuada bu tıbbi-içtimai meseleyi bir Efkeri Umumiye davası yapmıştır¹⁰. Uzvi olanla sosyal olan arasındaki bağılılığa dikkatimizi çeken sosyologlar zümresine katılan Tevfik Remzi, uzviyetçi Cemiyet görüşünü, 1930 lardan sonra bazı kültürsüz kimselerin siyasileştirilerek ortaya attıkları "Dil işi"nde Prof. Kazancıgil'i, kültür ilimleri mensuplarından ziyade biyoloji ve tababet mensuplarının fikir sahasında devam ettirmeleri arzuya değer. Toplantıya katılan Tıp Gençliğinin dikkatini bu noktaya çekmek isterim.

9) Bk. Tevfik Remzi Kazancıgil: "Birinci Dil Kongresi" 1948.

10) Mecmua'nın sahibi olan Tevfik Remzi Bey, 1. sayıda Dergiyi şöyle tekdîm ediyor: "...Mecmua aynı zamanda taallük ettiği sube ile münasibet bettar olduğu derecede içtimai meselelerde de alâka peyda edecek, nüfus meselesi, Öjenik (İrk Hıfzısıhhası) gibi mevzularla da iştilal edilecektir."

— VI —

Bütün ilimlerin birliği, tabiat ve manevî, sosyal realitelerle ilgili bütün ilimlerin birbirine bağlılığı fikri byoloj ve Tıp mensubu Profesörü-mizde çok köklü bir hükme dayanır. Kitaplığımı dolduran felsefî eserleri yalnız kitap dostu bir bibliyofil karşısında olmadığımızı gösterir. Avrupa seyahatlerinden yalnız meslekî değil, kültürel ve felsefî yeni eserlerin paketlerle dönerdi. İstanbuldaki Haset'in daimi müşterisi idi. Çoğunun yaprakları kesilmiş ve matlandırılmıştır.

Fakat yalnız müsbet ve sosyal ilimler birliğini? Hayır! Dünya ve cemiyet görüşü Comte-Claude Bernard Pozitivizmine bağlı olan Prof. Kazancıgil, aynı zamanda "İlim" in "Halk Hikmeti-Sagesse populaire"ne bağ olduğunu kanıdır. Erzurum "Heyeti Seferiyesi" esnasında onun bir başka cephesine şahit olmuştum. Bavulundan çıkardığı bir kâğıt to-marı için benden şu rica'da bulundu: — "Hazret! Burayı iyi tanırsun. Aceba köy öğretmenlerine bu anket varakalarını ne vasita ile dağıtmalı?" Dileğinin bir anket olduğunu anladım. Fakat konu hakkmda to-marı ele alınca bir fikir edindim: "Kadın ve doğum hastalıkları ve tedavileri hakkında anket!" Erzurum Maarif Müdürlüğü ile temas ederek ilk mektep hocalarına dağıttırdık. Bunların hepsinden değil ise bir kısmının cevab-ları İstanbula gönderildi. Malzemenin bir etüde zemin olup olmadığını bilmiyorum. Beni o zaman Erzurumda, şimdi de huzurunuzda düşündü-ren husus, üstadın gerçekten "âlim" hüviyetidir. Bizde Folklor, yalnız türkî ve çalgı kaygısı ile hem de Cumhuriyetin X. yıllarından sonra baş-lamıştır. Bugünde folklor denince bunun ötesine pek gidilmez¹¹. Bir Hu-kük, bir İktisat, bir Tıp folklorunun bulunabileceğini 1970 Türkiye-sinde düşünenlerin sayısı iki elin parmakları sayısını geçemez.

İşte parmak sayılarının başında toplantımızın konusu olan merhum doktorumuzun adı geliyor. Tıp folkloru sahasında isim yapmış ilim alan-larımız bugün sevindirici bir sayıya çıkmıştır. Belki bu nevi folklor ile meşguliyet sahasının ilk kahramanlarından biri de Prof. Kazancıgil'dir. Üs-tad Milletlerarası Tıp tarihi Kongrelerinde de meselenin bu yönünü ta-

11) Bizde 1927 ile başlayan ilmi folklor hareketi için Bk. Klayuz, 1. basım 1927. İkinci basım 1937, 3. basım 1948 İktisat Fakültesi neşriyatı. Bu arada 1938 de "Tıbbî Folklor" isimli çığır açıcı bir değerli Risale'nin sahibi olan, biraz önce kendisini dinlediğimiz Prof. Süfeyl Ünver Bey'i öncü olarak anmak bir vazifedir.

**Tevfik Remzi Hocalık Hayatının İlk Yıllarında
Ve
1928 de "Fenn-i Vilâdi" yi Neşrederken**

İKTİSAT FAKÜLTESİ
İçinmeyen Enstitüsü (Euphrosed)
Umumi No.
Nüsesi No.

mtmiş bir şahsiyettir¹². Üstad Tefvik Remzinin Kliniğinde daha sonraları anılacak başka yıldönümlerinde folklorist Kazancıgil'i tanıtacak ilim adamlarımız vardır ve yenileri de yetişmektedir. Yeni Erzurum Üniversitesinin Tıp Tarihi öğretim üyesi Dr. Zeki Başar bunlar arasında bulunuyor¹³.

Benden evvel burada bizlere hitap eden Prof. Süheyl Ünver, bilindiği gibi aynı sahanın yorulmak bilmez bir şahsiyetidir. Yeni Tıp gençliğini "Science" ın "Halk Hikmeti" ile bağlılığını gösteren folklor malzemesinin, şehirleşmenin ve yanlış anlaşılabilir bir Medeniyet telakkisinin fazla yayılmasından önce Tıbbî folklorla aşına kılınmaları, yetişmiş nesillerin vazifesi olsa gerektir. Bu aşinalık ilim öncesi maziye karşı şükranımızı aynı zamanda "İlim öncesi" ile "İlim devresi" ni de birbirine bağlamağı, hatta halk tababetinden modern tababeti faydalandırmağı da hatırlatıyor.

— VII —

Onbeş sene kadar önce Hukuk ve İktisat Fakültelerindeki Sosyoloji dersi konuları arasma Sosyal İlimlerde metod bahislerini de ilâve etmek istedim. Tıbbî meseleleri de içine alan bir geniş anketçilik cereyanı bu suretle başlamıştı. Prof. Tefvik Remzi üstadımızla birkaç defa bu mevzuu derin bir zevkle konuşmuştuk. Bu esnada Kütüphanesinin emrimine âmade olduğunu söylemiş, raflardan seçtiği bazı kitapları benim için bir paket yapmıştı. Paket içindeki bir kitaba bilhassa işaret etti: — "Bacon ve Descartes'inkinden sonra üçüncü kitap. Özü henüz Türkiyede anlaşılmamıştır!"

Bahis konusu eser *Claude Bernard*'ın "Tıbb'da Tecrübe usulüne giriş" idi. Türkçesini merhum Galip Atanın tercümesinde okumuştum. Üstadın verdiği Fransızca aslı idi. Ayrıca onun tamamlayan birkaç kaynak

12) Bk. Tefvik Remzi Kazancıgil: Sur les Traces d'hippocrate en Anotolie, 1960, Athène, XVII. Milletlerarası Tıp Tarihi raporlarından. (Rapor sonunda Almanca, Yunanca hülâsaları ile). Bu pek mühim ve Milletlerarası Tıp Tarihi ve folklor kaynaklarına emsalsiz bir "Türk yardımı" teşkil eden değerli kaynağı bir başka Tıp Tarihcimiz mükemmel bir biçimde tercüme ile tamamlıyor. Bk. Prof. Feridun Nafiz Uzluk: Hippocrate'nin aphorismaları, 1962, Ankara Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü neşriyatı, Ankara, Sf. 1-132 (Eser Ch. Darenberg - de la Mortière'den tercüme edilmiş, notlandırılmış ve bir Giriş'le Türk okuyucusuna sunulmuştur).

13) Bk. Zeki Başar: 1967 Erzurum Yılığı.

daha! Gerçekten Fransız biyoloji âlimi âdeta kitabının adını aşan yeni bir "Discours" yazmıştı. Üstelik bir Türk Tıp talebesi Pariste bu yeni "Discours" un sahibi yanında da bulunmuş ve Türkiyede "*Claude Bernard'ci*" diye tanınmış idi. Bu noktaya benim de temasım onu coşturdu. Coşgunluk esnasında söylediklerinin çoğu benim için bilinmeyen taraflardı. Bunları başka bir zaman kaleme alabileceğini ısrar ve ricam üzerine va'detmişti.

Bu görüşmeden sonra hazırlanan Ders kitabının *Claude Bernard'a* ve *Şakir Paşa'ya* ait bahsi bu görüşmenin neticesidir. Kitabımın başında ve sonunda iki Tıp Profesörünün yakın ilgisini gösteren iki "Söz" —ki biri "Önsöz" ötekisi "Sonsöz"dür— ü bulunmaktadır. Bu eser ve anlattığım iki meslektaş alakası, ilim müesseselerimiz arasındaki relasyonsuzluğu tedavi eden çok değerli ve ders verici iki belirti sayılabilir.

Bu neviden bir Tıp — Sosyoloji mensupları beraberliği için Fransız Sosyoloğu *F. Le Play'nin* de vesile olduğunu ilâve etmeme müsaadeniz rica ederim. Bu alaka dairesine üstadın biraderi Prof. Orhan Remzi Kazancıgil'de dahil oluyor. *Şakir Paşa'nın* ifa ettiği kültür Elçiliğini, bildiği gibi, *Prens Sabahaddin Bey — Le Play — Demol'in sosyoloji çıkışı* bakımından Avrupa'da yüklenmişti. Prens'in yuvarlak doğum ve ölüm yıldönümlerinde Prof. Dr. Nihat Reşat Beyle birlikte Prof. Dr. Tevfik Remzi Kazancıgil'in gösterdikleri samimi alaka, yaptıkları uyandırıcı neşriyate yeni nesillere Türk sosyoloji tarihinin bu safhasını tanıtmada hususunda Sosyoloji mensuplarından maalesef görülmiyen ilgi ve sevgiyi göstermeleri ne kadar şükranla yâdedilse azdır.

— VIII —

Memleketin iki ucunda, Erzurum ve İzmir'de, üçüncü v edördüncü Türk Üniversitesinin hazırlık hareketleri karşısında yarınki muasırlaşmış Türkiye'nin daha on Üniversiteye ihtiyacını ve kuruluş yerlerini düşünen Prof. Tevfik Remzi Bey, umumiyetle Üniversite siyaseti hakkındaki yazı ve raporlarını bildiğimiz gibi bir araya toplamış ve 1956 da neşretmişti.

Üniversite siyasetimizle ilgili ilim ve idare adamları için değerini hâlâ muhafaza eden bu koleksiyonun başında Türk Gençliğine ithaf edilmiş enfes ve çok mânâlı bir Hitabe bulunmaktadır. Üslûbu, edası yönünden bize yekten çok sevdiği "Alman Milletine Hitabeler" sahibi Alman feylesof ve sosyologu *Fichte*'yi hatırlatan, bugünkü Türk gençliği için de ilham kaynağı olacak Hitabe'yi burada sizlere takdim ederken, merhum üstadın sosyal hüviyetinin parlak bir vesikasını da sunmuş oluyoruz.

TÜRK GENÇLİĞİNE HİTABE

Türk Genci!

Bu kitabı sana ithaf ederek neşrediyorum. Burada Türkiye'nin istikbalini berraklaştıracak temel mes'elelerden birisi ortaya konmuştur.

Kimsin? nereden geldin? İsmi, ailen, resmin nedir? Bunları bilmiyorum. Ama seni iyi tanırım: Temiz ruhunu, güzel niyetlerini, iyimser ve inançlı mizacını bilirim. Sen bir hudut kalesinden gelenlerin çocuğusun! Dedelerinin kurduğu muhteşem Selçuk - Osmanlı İmparatorluğu, medleri ve cezirleriyle, dokuz asır dayanışındaki sır ile tarihçileri şaşırtıyor. Hiçbir İmparatorluk bunun yarı müddeti kadar dahi dayanamamıştır. Son hudut kal'elerinin şanlı müdafaaalarına şahit olan neslimiz, bu dayanışın bünyesini ve sebeplerini sezmiştir. Acaba sen o kal'elerin Türklerinden misin? Yoksa, Akdeniz'in, Karadeniz'in yalı çocuğu musun? O halde, eski donanmaların leventlerinden geliyorsun. Belki karlı dağların yüksek yaylalarının, yahut çorak mihnetli ovaların çocuğusun. Nereden gelersen gel, tarihî kader, kurduğun İmparatorluğu yıkınca imanından ve gururundan hiçbir şey kaybetmeden Anadolu'nun vefakâr kucağından Torosların ve Kafkas dağlarının çevirdiği bu yalçın kaleye, yeni Türkiye'ye can veren müsterek cevherin bir parçasısın!

Seni hergün Üniversite etrafında muhteşem âbideleri çeviren kıvrak yollarda sert adımlarla geçerken görüyorum. Camilerin, türbelerin, medreselerin, sebillerin artık bacaları tütmeyen imaretlerin kenarlarında bunları bekler gibi dizilen yüksek, mağrur endamlı mezar taşları, liyakatsiz torunların ihmali ile yana devrilenleri bile bükülmeksizin sadelik ve büyüklük timsali olarak duruyor ve size tarihin kumandasını takrir ediyor. Bu sesi can kulağı ile dinleyin. Büyük geçmiş, size büyük geleceğin hizmet hazırlığını emrediyor.

Genç Adam!..

Tarihin hiçbir devrinde hiçbir nesil seninki kadar ağır bir vazife ile iş başına çağrılmamıştır. Osmanlı İmparatorluğunu askerî zaferlerin geçici fantazisine değil, sağlam ve ciddi içtimaî müessesere dayanarak ku-

15) Bk. Üniversitelerimiz, 1956, İstanbul, "Doğan Kardeş" Basımevi, Sf. 3 - 5 (1968 de hâd devresini göstermeğe başlayan Üniversite gençliği hâdiselerini, "Hitâbe" sahibi 1968 - 69 yıllarında hasta yatağında derin bir hü-zün ve teessürle karşılamıştı).

zan cedleriniz, yaratıcı idarelerini fikir sahasında kullanamamışlardır. Zira, iskolaistik dogmatizmin çemberine düşmüşlerdir. İki asırdan beri seçkin bir zümre, memleketi zamane medeniyetinin fayda ve imkânlarına kavuşturmağa çalışmıştır. Dogmatizmin büyüünde uykuya yatırılmış olan düşünüş hürriyetini uyandırmak kolay olmamıştır. Çünkü eski kıymetleri kaldırıp yerlerine yeni kıymetleri yerleştirmek zor bir iştir.

Hangi alanda çalışırsan çalış, Türk Genci, bu muasırlaşma, zama-neleşme işini sür'atle başarmak yolunda hissene düşeni yapacaksın. De-delerimiz zamanında olduğu gibi idare teşkilâtı ve devleti kudreti saha-larında değil, ilim ve tekniğin her alanında zamane medeniyetine ayak uydurmak, onunla tam farksız bir seviyeye yükselmek lâzımdır. Türk kalabalığı, zamane medeniyetini fark etmiştir ve beğenmiştir. İlimde ve teknikte bunu benimsemek istiyor. Eğer bu muasırlaşma işini sür'atle ba-şarırsak, memleketi büyük bir felâketten, manevî sahada yıkılmaktan, yenilmekten korumuş, aşağılık ve madûnluk hissine kapılmaktan kurtar-mış oluruz.

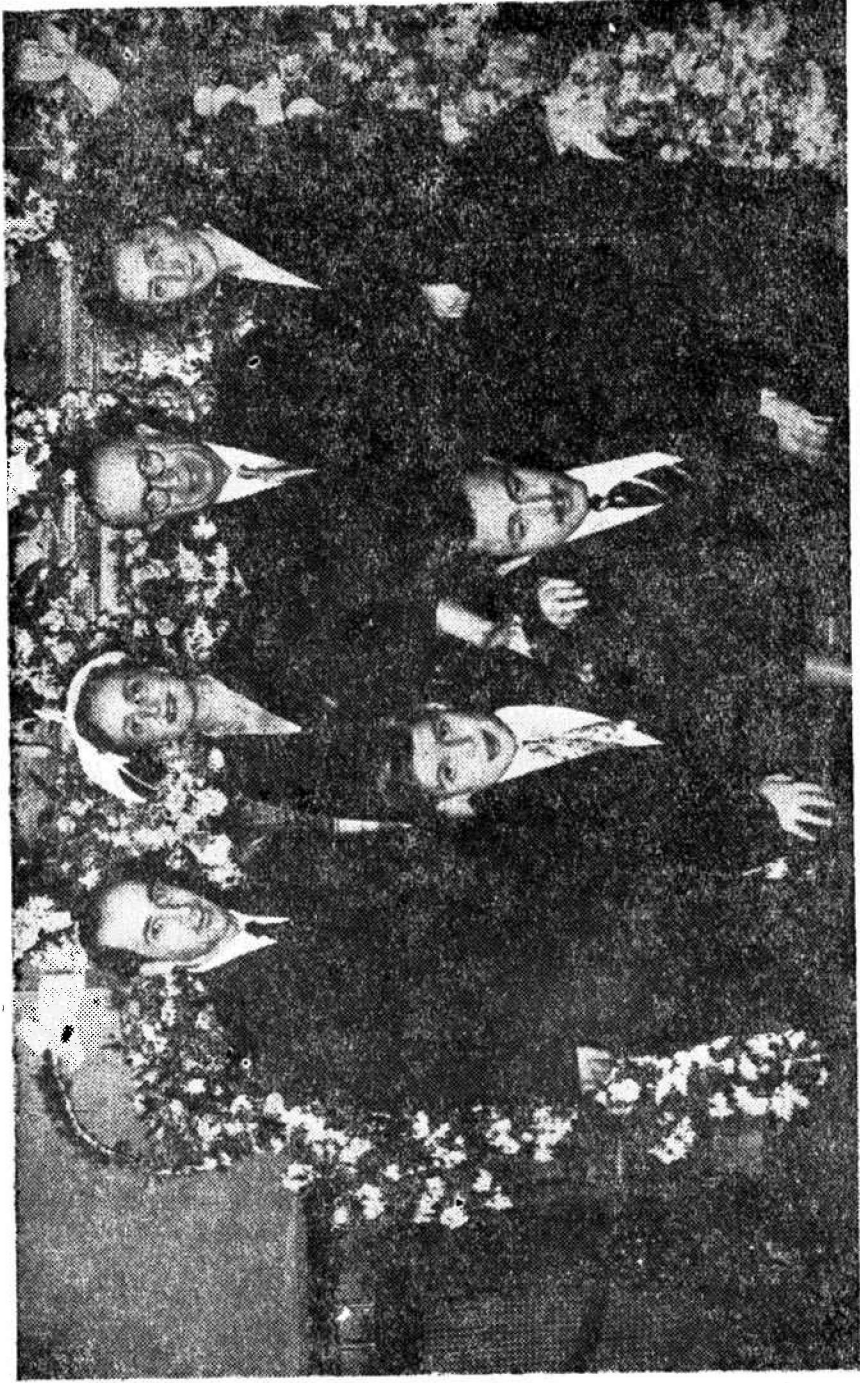
Türlere "yenilmez ve bükülmez" sıfatlarını verdiren ruh haslatı şudur : Kendine güvenmek! O kadar güvenmek ki, kendisine düşmanlık edilemez gibi mert ve temiz bir ruh inancını şuur altında besler. Bu ruh haleti Türkleri atmaktan, tutmaktan, tarfradan, sahte gururlardan uzak-laştırır, muaf hale koyar. Böylece kendine güvenmeği sarsacak şuur - altı şüphelerinden uzak kaldığı için Türkler, herkesi ürküten bu manevi ve maddî kuvveti kendi kendisine samimi tevazu hisleri içine sarar, ve böyle görünür.

Bu yiğit mizacı sevelim, koruyalım. Bunun tek yolu ilim ve teknik-te zamane medeniyetine tamamen intibak etmekten ibarettir.

Genç Adam!

Tarihin derinliklerinden kopmuş bir soyun canlı temsilcisi olarak bu ağır vazifeyi başaracaksın. Tarihî bir tesadüfle, kültür ve teknikte mem-leketimizin yeni merhalelerin hasreti ile kaynaştığı bu devir, bütün dün-yanın büyük bir fikir, ahlak ve davranış buhranında çırpındığı karışık ve karanlık bir zamana rasgeliyor. Şartların nezaketi, başarılacak işlerin bü-yüklüğünü düşünerek sana güveniyor ve seninle konuşmak istiyorum.

Tarihî mukadderat, Türk milletine, içinde yaşadığı coğrafi muhitte öne sürülmek, dikkati çekmek vaziyetlerini verir. Gözler ona dönmüştür. Kendisinden büyük başarılar beklenir, etraftaki milletler bize bakar ve bizi yakından takip eder. Öyle ki devre ve devrana ayak uydurmıyan

Arkasından tıb nesli yetiştirmesini bilen Prof. Tevfik Remzi,
iki aile toplantısında...

birçok milletler, kötü rehberlerin, zalimlerin, karanlık temsilcilerin sahte seçkinlerin kahrına uğramış milletler, gözlerini bize dikmişlerdir. Başarılarımızdan kendilerine misal ve ilham umuyorlar.

Yaşadığımız devirde tam bir manevî anarşinin şahidiyiz. Beşeriyetin şeref mirası olan medeniyet temel fikirlerini türlü yollardan sarsmak isteyenlerin saldırdıkları bir şüphe ve tenkit mevzuu haline getiriliyor. Doğru, güzel ve iyi, türlü ideolojilerin ışığı altında gerçek mânasını ve mahiyetini kaybetmek tehlikesi ile karşı karşıyadır. Gerçeğin kriteriumları değiştiriliyor. Doğruluğunu isbat ettiğimiz ve inandığımız fikir ve hâdiseler birer Fiksyon olarak gösteriliyor. Bu tımarhane içinde mânası kasden değiştirilerek kurulan kelime tuzaklarına sakın düşmeyin. Bugünkü medeniyet uzun kanlı bir mücadelenin sonunda insan derisinin altındaki hayvanı baskıya almıştır. Bugünkü medeniyet vicdan, itikat ve fikir hürriyetine bağlanmak, tabiat kanunlarına riayet ederek onlara hükmetmek ve teknik halinde rahat ve konfor için kullanmak.

Genç Arkadaş!

Toleransa, tenkit hürriyetine ve tecrübî gerçeklere dayanan determinizme inanarak dünya görüşünü kurmaktan ibarettir. Bunu sarsmak isteyen niyetler seni sağdan, soldan gelen türlü seslerle kendine çağırıyor.

Beşeriyet tekâmül yollarında ağır ağır yürürken her merhalede büyük gelişme buhranları içerisinde serpilerek olgunlaşmaktadır. Bu bulranlar düşünce ve fiil buhranları şeklinde kendini gösterir. Orta zaman insanı skolastik dogmatizm içinde her tenkide sırt çeviren, inanan ve sevgi ile nefret çemberi içinde kendisini hapseden bir varlıktı. Sevdiği mefhumlar için sevmedikleri ile döğüşüyordu. Bu bakımdan Ortazaman insanı inanmıyordu, ve mefhum rahatlığı içinde idi. Biz asırlarca bu düşünüş zümresi içerisinde kaldık.

Renessans'tan sonraki insan, objektif olmak iddiasındadır. Ezel ve ebed mefhumlarını terketmişti. Felsefe agnostisizm, relativizm, ve pozitivism gibi vücut ve adem antinomisi içerisinde mefhumlarını dolastırmaktadır. Manevî hayatı buhranlıdır, inanmıyor, güvenmiyor, rahatsızdır.

Nazari felsefede ne düşünürsek düşünelim. Dünyada mevcut olmak, aksionlarla kendini ifade eder. Fiillerimizde an'ane, kaide, cemiyetin müşterek ruhu bize tesir eder. Pratik işlerimiz böylece ahlâk kaidelerine dayanmak mecburiyetindedir.

İçtimaî davranışlarda güveneceğimiz ruh haletleri sempati, sevgi ve fedakârlık göstermekle hülâsa edilir. Bugünkü dünyayı karanlık yapan ânâllerin başında işte bu mefhumlardaki buhran bulunmaktadır.

Üniversiteli Genç!

Çağdaşlarının içinde kendini hususî bir alana çekmiş bulunuyorsun. Üniversite havası ilim ve araştırmayı kendine ideal tanır. Sana ithaf ettiğim bu Hitâbe'nin içinde bu yolda başarı göstermenin şartları yazılıdır.

Nesiller tarihî varlıkları içinde birbirini takip ederken, manevî temadi gösterebilirlerse, tarihî bir tekamülün içinde sayılırlar. Organik bir mi letin bünye şartları, idealde canlılık, temadi, bütünlük ve tamamlayıcılıktır.

İlim yolunun genç yolcusu!

Sana genç arkadaşım diyeceğim. Üniversite içinde eski ile yeninin farkı, tecrübe ve son senelerden ibarettir. Aynı idealde birleşiyoruz. Farkımız, kafîleye senin benden sonra katılmandan ibarettir. Mazi ile eti arasında sen de bir geçici varlıksın. Türkiye'nin muhtaç olduğu ilim seçkinleri başka nâilelerinkine bakılınca yadırganacak fark göstermeyinceye kadar süreksiz ve azamî ceht ile milletlerarası seviyeye varmak mecburiyeti karşısındasın.

Türkiye, ilimde ve kültürde hükmedecek bir seçkinler sınıfını yaratmak zorundadır. Bu seçkinler çok konuşan birer dram kahramanı değil, birer vazife adamı olmalıdırlar. Kendini Türk milletinin hizmetinde hissededen bir insan sıfatıyla samimî kanaatlerimi belirttim. Sana güvenerek bakıyorum. Sevgili Türkiyemiz, Ortazaman fikirlerinin karanlığı ve yeni zaman ışığı içinde bu karanlıkla ışığın birleştiği alaca karanlıkta nura doğru yürüyor. Bu alaca karanlık senin savaş yerindir ve onu tavsiye edeceksin, işte esas vazifen!

Türk Genci!

Millî tarihin içinde fedakârlık, tavazu, müşterek ruha saygı misalleri çoktur. Bu, yolu seçmek müstakbele örnekler vermek lâzımdır. Size Ernest Renan'ın dostu kimyager Berelot'nun Panthéon'daki mezar taşına yazdığı sözleri hatırlatmak isterim : "İnsanlardan, basit vazifelerini"

bekleyebilmek için onlara kendilerinden üstün olanların misallerini göstermek lâzımdır. Ahlâkı, kahramanlar muhafaza ederler!^{16,7}

Muhterem dinliyecilerim!

Tıp ve Sosyoloji arasındaki ilgiye bu toplantı vesilesiyle sadece işaret etmek, Alman Fichte'nin, Türk muakkibi sayılan Üstad Tevfik Remzi'nin güzel "Hitabe" sini dinletmek, bana ayrılan zamanı biraz uzattı. İki ilim dalımın bu müşterek anma ve derleşme ihtiyacını düşünen, Fakültenize, toplantı organizatörlerine ve dinliyecilere bir daha kendi adıma ve temsil ettiğim İktisat Fakültesi "İçtimaiyat Enstitüsü" namına **teşekkür** ederek huzurunuzdan ayrılıyorum¹⁷.

— IX —

Görüyoruz ki temamlı sosyal, muhtevalı bir tıp telakkisine, 1928 de Eugé-
nique için bir Mecmua çıkarmakla ele alan, Türk gençliğine Fichte' varı
bir hitabesiyle hitabet tarihimize 40 yıl sonra aynı içtimai endişeyi geçiren
Dr. Tevfik Remzi, "Tıbbi" yi "İçtimai" ye bağlama kaygısında yalnız de-
ğildi. Bir gün bana Fakülte Meclisinde müzakere mevzuu edilmiş bir Ra-
pordan sevinerek bahsetmişti. Bu rapor ve sahibi hakkında o zaman bir
Sosyoloji Dergisinde Türk Sosyoloji dünyasını şu satırlarla haberdar etmiş
idim: "Yarım asırdan beri Alman ve Anglosakson kültür çevreleri "Kendi
içine kapanık bir Tıp Tahsili" nin tam aksi bir istikamet takip etmekte-
ler. Bizim modelimiz Frenk modeli olduğu için yalnız Et-Kemik-Kan Bir-
liği mânasına alınan bir uzviyet fikri, Tıp öğretimine hâkim bulunuyor.
Eğer Tıp Mensuplarından bazıları "Uzvi" den "Ruhî" ye, "mânevî" ye,
"sosyal" a ve "kültürel" e yöneliyorsa bu, tamamen şahsî bir alakahın ese-
ridir.

Fakat şimdi artık Eşref Saat'in gelip çattığı anlaşılıyor. Şahsi alakası
ile dar mânadaki "uzvi" den geniş mânadaki "uzvi" ye atlıyan ve "insan"ı,
"anthropo" olarak değil, "homo" olarak düşünen bir Tıp âlimi fikir mü-

16) Ash : "Pour demander aux hommes le simple devoir, il faut leur
montrer l'exemple de ceux qui le dépassent. La morale se maintient par les
héros."

17) "İçtimaiyatta metodoloji nazariyeleri, 1961, İstanbul Üniversite-
si neşriyatı" ilgili bahsin Kazancıgil Kitaplığı olmaksızın yazılamıyacağı-
na işaret edilmişti. Claude Bernard'la ilgili Fasım T. H. ve basımının I.A.D.
tarafından yapılan basımının "Önsöz"ü tıbbî ve içtimai konuları birbirine
bağlıyan Ord. Prof. Süheyl Ünver, "Sonsöz"ü Ord. Prof. Tevfik Remzi Bey-
ler tarafından yazılmıştır.

cadelesine başlamış bulunuyor. Bu mücadeleyi, bir çok senelerden beri başta Prof. T. R. Kazancıgil olduğu halde bazı Tıp ilim adamlarımız vakit vakit ileri sürmüşlerdi. Şimdi Prof. Süphi Artunkal onları takip ve takviye ediyor. Bu takviye, davranışının kollektif organlara intikal etmesi ayrıca ümit vericidir. Biz bir Sosyal İlimler Mecmuası olarak okuyucularımıza iki vesika sunuyoruz. Her iki vesika, sevindirici davranışına işaret ettiğimiz Prof. Dr. S. Artunkal'ın imzasını taşıyor. Bunlardan birincisi olan Millî Tıp Kongresine sunulmuş bir rapor. İkincisi İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesine yapılmış bir müracaat. Her ikisi, sağlam bir mantıkla Tıp öğretimimizde "Ferdi - İçtimai Uzviyet Beraberliği" nin bir yeni pedagojik istikamet olarak gözönüne alınmasını istiyor. Bu istek Profesörümüzün raporunda kuvvetli ve inançlı ifade edilmiş bulunmaktadır : Gerçekleşmesi istenen "iş" in reel ihtiyaçlardan kuvvet alan bir "düşünce" ile müdafası. Şimdilik temennimiz şudur. Millî Türk Tıp Kongrelerini tertip eden teşekkül, sadece yıllık bir tezahür olarak karşılaştığı bir davranış, yani Prof. Süphü Artunkal'ın raporunun olduğu gibi bırakmamalı, "benimsemeli" ve kendisinin meslekî ve kollektif dâvası haline getirmelidir. Esasen hususî meslek teşekküllerinin vazifeleri, âzalarının tasavvur ve teşebbüslerini — yerinde gördüğü takdirde — şahsılıktan kurtarıp kollektifleştirmek, meslek zümresine maletmektir. İkinci temennimiz, İstanbul Tıp Fakültesinin resmî bir teşekkül olarak dâvayı "düşünce" halinden "iş", "hareket ve "aksiyon" haline kalbetmesi ile ilgili. Hususî ve resmî meslek teşkilâtının iki koldan yürüyerek gayeye yönelmesi, başka sosyal dâvalar için de bir örnek olacaktır.¹⁸

— X —

Bu vesile ile Üstad Tefvik Remzi'yi fazlası ile tatmin eden "Prof. Süphü Artunkal Raporu"nu, Problemin 1963 den sonra bir tarafa atılması karşısındaki üzüntüyü, yeniden hatırlatmak, Prof. Artunkal'a yardımcı bir Fakülte Efkârnumumiyesi yaratmak için Tıp Fakültesi dosyalarından alarak takdim tezkiresile birlikte neşretmek istiyoruz.

18) Bk. Z. F. : Prof. S. Artunkal'ın raporu münasebetile, 1963, "İş ve Düşünce" S. 243, Sf. 26.

19) Bu rapor XV. M.T.T.K. ne sunulan, sonra İstanbul Tıp Fakültesi 19. IX.1963 de verilmiştir.

1 — Prof. S. Artunkal Raporu : Tıp Eğitimi ve Öğretiminin Bugünkü İstikameti :

Tıpla ilgili bilimlerin son yıllarda sür'atle gelişmesi ve cemiyet ihtiyaçlarının değişmesi tıp eğitim ve öğretimin bu zaruretlere uyacak şekilde yeniden düzenlenmesini icabettirmektedir.

Eskiden hastalıkların teşhis ve tedavisi hekimin şahsî düşüncesine bağlı bir işti. Hekimin gözleri, kulakları ve elleriyle yaptığı muayene tecrübesine dayanarak bir teşhis koymasına kâfi gelirdi. Tedavi ise tamamen ampirikti. Bugün tedavide büyük devrimler olmuştur. Antibiyotikler, hipotansif ilâçlar, yeni anestezi metodları, antikoagülanlar, psikik tesirli ilâçlar (tranquiler), seroidlar... hülâsa daha bir çok ilâçlar tedavi alanına girmiştir. Radyoaktif isotopların hem tedavi vasıtası olarak kullanılmaları günden güne genişlemektedir. Hekim nükleer enerjinin meydana getirdiği meseleleri çözmek mecburiyetindedir. Hattâ bugün insanın fezadaki yaşama şartları inceleme konusu olmaktadır.

Hasta koğuşlarının manzarası da artık eskiye benzemiyor. Bakteriolog klinikte hekime, ameliyat masasında cerraha yol göstermektedir. Radyolog olmasa bir çok hastalıklarda teşhise varamayız. Biyomoşik araştırmaların yanında fizyolojik fonksiyon araştırmaları klinikte en mühim teşhis vasıtası haline gelmiştir. Koğuşta hemşire, mutfakta diyetçi hekimin yardımcısı olmuştur. Hülâsa, bugün bir hastalığın teşhis ve tedavisi bir tek hekimin değil, ancak iyi çalışan ve iş birliği yapan bir "team" in başarabileceği bir iş haline gelmiştir. Meselâ vaktile basit sayıları kan transfüzyonu şimdi serolojik, genetik ve istatistik tahlil cephelelelele bir ihtisas konusu olmuş, bilginlerin bu suretle birikmesi ve parçalanması spesiyalizasyona yol açmıştır. Bu gelişmeler bir yandan bilgilerimizin çoğalmasında büyük faydalar sağlarken, öteyandan hastanın ferdi hüviyetinin kaybolma tehlikesi baş göstermiştir. İnsanı biyolojik, psikik ve sosyal cephelelele bir bütün olarak anlamak lâzımdır. Bütün hakkında umumî bir görüş sahibi olmadan hükümlere varmak daima tehlikelidir. Diğer uaraftan cemiyet ihtiyaçları hergün değişiyor. Ortaya yeni problemler çıkmakta, ve hal tarzları aranmaktadır. Bu değişiklikler de fen ve teknolojinin endüstride ve ev hayatımızdaki tatbikatının büyük rolü vardır.

Bir öğretim programını iki kısımda mütalâa etmek mümkündür 1). Müfredat, (curriculum), 2) öğretim metodları.

Tıp öğretimi müfredatının ondan beklenen gayeye göre düzenlenmesi icabeder. Bunu sağlamak için, öğrenciye sonradan seçeceği her

hangi bir tıp dalında umumî bir görüŖe sahip olacak Ŗekilde esas bir bilgi vermek lâzımdır. Erken spesyalizasyondan kaçınmalıdır. Öğretim ve eğitimde, bazı ilimlere klinik ilminin integral Ŗekilde ve bir bütün olarak anlaşılmasını temin edecek bir metod takibedilmelidir.

Tıp tahsilinde bazı ilimler deyince, biyoloji, psikoloji ve sosyal bilimler anlıyoruz. Biyoloji öğretimi iyi bir fizik, kimya ve matematik istatistik anlayışına dayanmalıdır. Fizik ve kimyanın bugünkü tıptaki önemi tekrara lüzum görmüyorum. Tıptaki araştırma, teşhis ve tedavi metodları fizik ve kimyanın metodlarıdır.

Biyolojik hâdiseler, şimik olmaktan ziyade fiziko — şimik karakterdedir. Tıp kimyaya başlangıçtan beri çok bağlı olarak tekamül etmiştir, fakat son yıllarda biyokimya, kimyadan ayrı bir hüviyet almıştır. Biyokimya, canlı organizmada geçen prosesleri ve fonksiyonlarla ilgili dinamik değişmeleri inceler, kimya gibi cansız materyelin kimyası ile uğraşmaz.

Fizik te tıbbın gelişmesine başlangıçtan beri yardım etmiştir. Mikroskop, ölçü aletleri, röntgen ışınları, bir çok optik aletler hekimlikte geniş kullanılma sahası bulmuştur. Dünyada ayrı bir kol olarak gelişen tıbbî fizik, bu değildir. Fizik kanunlarının ve metodlarının dolaşım, solumun, ifrazlar, nöroloji v.s. bakımından incelenmelidir. Meselâ elektronöroloji sayesinde bugün dimağın ve sinir sisteminin çalışmasını daha iyi anlamış bulunuyoruz. Elektrokardiyografi, kalbin patolojik hallerinin tetkikinde çok faydalı olmaktadır. Nükleer fizik (atom fiziği) tıpta araştırma, teşhis ve tedavide önemli bir yer kazanmıştır.

İkinci dünya harbinden sonra yeni bir bilim kolu gelişmeye başlamıştır. Bu biyofiziktir. Henüz hudutları tamamen çizilmemişse de konusu adından kolayca anlaşılmalıdır. Bio kelimesinin delâlet ettiği gibi canlı organizmanın fonksiyon ve strüktürünü fizik gözüyle ve metodlarıyla inceler. Yani biyo - fizik, biyolojik problemlere fizik metod ve düşüncenin tatbikidir. Misâl olarak, biyofiziğin bir dalı olan radyo-biyolojiyi alalım. Bunun gayesi radyoaktivitenin ve diğer radyasyonların canlı hücreye olan etkisini, gençlere ve verasete olan tesirlerini incelemektir. Aynı zamanda radyoaktif maddelerin tıpta kullanılmasını geliştirmeye ve insan organizmasını radyasyonların zararlarından korumaya çalışır.

Görülüyorki bilimleri ayrı bölümlere kapatmaya imkân yoktur. Bir çok yeni keşifler bunların arasındaki sıkı beraberlikten doğmaktadır. Öğretimde bu nokta belirtilmelidir.

Bazı ilimlerden bahsederken bir kaç kelime ile matematiğin önemi-ne işaret edeceğim. Matematiğin fizik ve kimyadaki yeri esasen malûm-dur, fakat biyolojide ayrıca başka bir bakımdan önemi vardır. Bu da ma-tematik istatistiktir. Biyolojik göz'lem veya deneylerle elde edilen neti-celeri matematik bir ifade olmadan değerlendiremeyiz. Misâl vereyim: Volümatrik bir titrasyon yapan bir kimyager bunu bir kaç defa tekrar-larsa birbirine çok yakın rakamlar bulur. Fakat biyolojik bir tecrübe birkaç defa tekrarlanırsa alınan neticeler birbirinden çok ayrıdır. Teda-vi denemeleri de böyledir, şahıstan şahsa geniş ferdi farklarla karşılaşı-rız. Bulgularımızdan bir mâna çıkarabilmek için bunların istatistik me-todlarıyla karşılaştırılması lâzımdır. Matematik istatistik başlı başma guç bir ilimdir, fakat bir biyolojistin, bir hekimin bu istatistiklerden bi mâna çıkarabilecek kadar konuyu bilmesi lâzımdır.

Tıpta bazı ilimleri sayarken psikolojiden ve sosyal bilimlerden bah-setmiştim. Bugünkü tıp tahsilinde normal insanın yalnız morfolojisi ve fizyolojisi öğretilir, fakat normal insan psikolojisine yakın zamanlara kı-dar bir yer ayrılmamıştır. Psîşyatri hiç bir zaman normal psikoloji de-mek değildir. Halbuki insan biyo-psiko-sosyal bir varlıktır.

Sağlık ve hastalığı anlatırken insanı bir bütün olarak ele almak lâ-zımdır. Yani sadece anatomisini, fizyo'ojisini değil, psikolojisini de öğ-retmektir. Yalnız boyunun, vücudünün gelişmesini değil, şahsiyetinin de gelişmesini dikkate almalıdır. Bir insanın çocukluk çağında, ilk genç-likte (adolescence), yetişkinlik ve ihtiyarlıkta fizyolojik reaksiyonları gibi psîşik reaksiyonları da değişir. Bugün insanı hastalıkları ve psikolo-jik problemleri bakımından yaş gruplarına göre inceleyen tıp dalları var-dır. Çocuk hekimliği gibi genç çağların (adolescence) ve yaşlıların he-kimliği ayrılmaktadır.

Bugün hastanın "psyche" sine lâyük olduğu önem verilmemektedir: Tahsil hayatımızda gördüğümüz hastaları hatırlarız. Bunlardan adı 3 ncü yataktaki mitral stenozu, yahut 20 nci yataktaki had apandisitir. Hakikî adlarını bilmez ve hatırlamazsınız bile. Bu hastaların kalbindeki rulmanı dinlerken hiç hislerini ve ızdırabını düşündünüz mü? Halbuki onun bir adı, bir psyche'si şahsiyeti ve sosyal bir çevresi vardır.

Akut apandisit, sadece hastalık demek değildir. Bu, bir hastane, hastayı süratle hastaneye getirecek ambülans, hastanede bilgili bir ba-kım, hastaneden çıktıktan sonra nekahet devri, çalışmadığı günlerde kendinin ve ailesinin ihtiyaçlarının sağlanmasına ait problemler demek-tir.

Psikişik hal ile hastalık arasında sıkı münasebetler vardır: Bir çok depresyon halleri fizik sebepleri bağlıdır. Psikişik ve emosyonel hallerde bir takım hastalıkların meydana gelmesinde rol oynar. Sıkımtı (Anxieté) hali ile peptik iyi bir misaldir. Psikişik hal ile somatik durumun arasındaki münasebetlerin araştırılması psikosomatik hekimliğin meydana gelmesine sebep olmuştur.

Sosyolojiye gelince: İnsanı, hayatı boyunca içinde yaşadığı sosyal çevre içinde tetkik etmek lâzımdır. "Human ecology", şimdi sosyal hekimlik adını verdiğimiz şubenin esasdır.

Bir şaşsın hastalığı başkalarına tesiri olmayan münferit bir hâdisedir. Bir aileyi alalım: Sosyo - Ekonomik bozuklukların aile sağlığında rolü vardır. Şaşsî hâdiseler bütün ailenin sağlığına tesir eder. Babanın işsiz kalması, çocuklardan birinin hastalanması, gebelik, menopoz, bütün ailenin hayatını değiştirir.

Bir de hastalık misali alalım: Tüberkülozun amili yalnız başına Koch basili değildir... Ev, beslenme, çalışma ve hayat şartları hep birlikte rol oynar. Hastalığın tedavi safhasında da: Hekim, cerrah, bakteriyolog, radyolog, sanatoryom hijyeni, rehabilitasyon, endüstri ilâh... nin tesiri vardır.

Endüstrileşme bugünkü cemiyetlerin karakteristiğidir. Endüstrinin meydana koyduğu tıbbî problemler vardır. Bu ihtiyaçlar sosyal hekimliğin bir şubesi olan iş hekimliğini meydana getirmiştir. İş hekimliğinden maksat işçi ve ailesinin - umumî mânada - hastalıklarıyla uğraşmak değildir. İş hekimi meslek hastalıklarının profilaksisi ve iş yerinin hijyeni ile uğraşır. Kaza ve hastalıklardan sonra hastayı yeniden işe alıştırmak, yahut eski işine devam edemiycekse hayatını kazanacak yem bir iş bulmasına çalışmak, yani rehabilitasyon, sosyal hekimliğin mühim bir problemidir.

Görülüyor ki, eskilerin "hastalık yoktur, hasta vardır" sözü bu gün daha geniş bir mânâ ve önem kazanmaktadır. Bu hastalıklarda yalnız biyoloji bakımından ferdi farkları değil, psikolojik ve sosyal şartlar bakımından da fertler arasındaki farkı ifade eder. Hastayı genetik, sosyal, meslekî ve ekonomik şartları içinde görmeye alışmalıdır. Psikoloji ile tıp arasında olduğu gibi, tıpla sosyoloji arasında da bir ünite kurulmalıdır. Sosyolojinin hekimliğe olduğu gibi, hekimliğin de, insan toplumlarındaki olaylarının incelenmesine tıbbın da sosyal bilim dallarına büyük yardımı olacaktır.

Bugünkü bir hekimin bilmesi icabeden baz ilimlerin, bundan 20 sene evvelki talebenin ihtiyacına nazaran daha çok genişlediği görülmektedir. Bu ilmî temel kuvvetli olmazsa, hekimliğin bugünkü sür'atli tekâmülünü takibetmeye ve anlamaya imkân olmaz..

Bu kadar yüklü bir öğretim ve eğitim nasıl yapılabilir? İşte bütün dünyanın çözmeye uğraştığı problem budur. Bir öğretim programı çizilebilmek için evvelâ ondan ne beklediğimizi, yani gayesini tespit etmek lâzım. Bilgilerin ve tekniğin bu günkü süratli gelişmesi karşısında bir insanın her şeyi öğrenmesine ve bilmesine imkân yoktur. Öğretimde gerçekleştirilmesi imkânsız olan ideali değil, pratik bakımdan yapılması mümkün olanın en fazlasını vermeye çalışmalıdır. Ancak yerleşmiş ve müsbet olan bilgi öğretilmeli, fakat tıbbın gelişme ufkuda gösterilmelidir.

Su halde, tıp tahsili esnasında vereceğimiz kültür, hekimin sonradan seçeceği çeşitli çalışma sahalarından her hangi birinde yetişmesini sağlayacak esası vermelidir. Tıp öğretim programları buna göre hazırlanmalıdır. Mektep sıralarında başlayan erken spesyalizasyon tehlikelidir.

Öğretimin şekli ve metodu da mühimdir. Burada, öğretimdeki çok önemli yeri olan sinema, projeksiyon, müze, sergi gibi teknik öğretim vasıtalarından bahsedecek değilim. Sadece öğretimin dayanması gereken bazı prensiplerden bahsedeceğim. Talebeye sadece hâdiselerin bunların arasındaki bağları belirtecek şekilde integral bir öğretim sistemi gittikçe önem kazanmaktadır. Şimdi hâlâ bir çok yerlerde anatomi, histoloji, fizyoloji birbirleriyle bağlantıları belirtilmeden okutuluyor. Halbuki talebeye insan biyolojisini bir bütün olarak anlatılmaya çalışmalıdır. Bu integral görüş hasta başında da devam etmelidir. Bugün bir çok yerlerde, hasta başında klinikçi ile beraber fizyolojist, biyokimyacı, radyolojist ve farmakolojist bir arada konuyu münakaşa etmektedir.

Görülüyor ki, ilimde ve araştırmada olduğu gibi, öğretimde de ferdiyetçi bir düşünüşten bir bütüne, bir "eam" çalışmasına doğru gidilmektedir. Genç hekim namzedi bu iş birliği terbiyesini ilk senelerden itibaren edinmelidir.

Eğitimden bir maksat da, düşünmeye ve düşündüklerini ifadeye alıştırmaktır. Öğrenci, vakaları olduğu gibi ezberlemeye değil, onlar arasında bağlantılar kurmaya, bunları tahlil ve tenkid etmeye, yani bir kelime ile düzenlemeye alışmalıdır. Esasen bu da ilmin metodudur. Yani gözlem, deneyleme, bulguların tasnifi ve hipotezin tahkiki demektir.

Talebeye verilmesi gereken bir alışkanlık da okumaktır. Yalnız dinlemeye değil okumaya da alıştırılmalıdır. Bunun için talebenin faydalanacağı kitapların bulunması şarttır. Böylece talebe hasta başında ve laboratuvarında karşılaştığı problemleri kendi kendine çözmenin yolunu öğrenecektir. Bunun için, kitaplıklardan faydalanma usulleri ilk senelerden itibaren gösterilmelidir.

Sade bilgi ile yüklü olarak değil, fakat ilmin çalışma ve araştırma metodlarını da öğrenerek tahsilini bitiren hekim, meslekî tekâmülünü sonra, hayatı boyunca daima çalışarak yapacaktır. Hekimin tekâmülünü içinde yaşadığı cemiyet hızlandırır. Hekimin fonksiyonu daima içinde yaşadığı cemiyetin ihtiyaçlarına göre değişecektir. Bu günün ideal hekimi nasıl dünkünden farklı ise, yarının ideal hekimi de bugünkünden çok farklı olacaktır. Cemiyetin bu tesiri mevcut sosyal, teknik ve ekonomik şartlara tâbidir.

Fakat hekimin de cemiyete bir çok bakımlardan tesiri olacaktır. Bu vazifesini yapabilmesi için hekimin hem mesleğinde bilgili ve hem de umumî mânada kültürlü bir adam olarak yetişmiş olması lâzımdır.

Şimdi artık ideal bir tıp talebesinin portresini bir kaç satırla çizmek güç değildir:

Hekim, meslekî bilgisi ve umumî kültürü yüksek, humanismaya ait bilgisi geniş, zeki, entellektüel, şefkat hisleri kuvvetli bir insan olmalıdır. İnsanların neşe ve kederlerini anlamalı, zaaflarına karşı müsamaha göstermelidir. Hepsinden daha mühim olarak, mesleğeni ve meslekdaşlarını seven bir insan olmalıdır.

Bir mesleğin genç müntesiblerinin bu karakterleri taşımaları yalnız kendi istikballeri için değil o mesleğin istikbali için de çok önemlidir. Hekimliğin siyantifik kısmı öğretilir, fakat hekimin şahsiyet ve karakterinin teşekkülünde başka şartların rolü vardır. Müstakbel hekimin seçilmesinde titiz davranmak lâzımdır. Hocaların ve yaşlı meslekdaşların iyi örnek olmaları genç hekimin karakterinin teşekkülünde büyük yardımcı olacaktır. Hekimlik gibi, bütün insanlığın ızdıraplarıyla yakından ilgili bir meslek müntesiblerinin ilim ve moral seviyelerinin yüksek olmasının bütün insanlığın saadetinde rolü büyüktür. Hekimlik idealinin, coğrafya hudutlarını aşan, milletlerarası bir sahası vardır. Günün birinde, bütün insanların sulh içinde ve mesut yaşayacakları bir dünya kurulursa, bunda insanın yalnız biyolojisini değil, ruhunu, neşe ve ızdıraplarını yakından bilen; onu sadece fert olarak değil, sosyal çevresi

içinde tanyan ,insanlık idealine bağlı, yüksek ahlâklı ve kültürlü hekimlerin rolü büyük olacaktır.

II — Tıp Fakültesi Dekanlığına yazılan tezkere:

Yeni ders programının yapılması dolayısıyla bazı düşüncelerimizin dikkate alınması temennisiyle arz ediyorum:

Tıpla ilgili bilimlerin son yıllarda süratle gelişmesi ve hekimlik pratiğinin muasır cemiyet ihtiyaçlarına göre gelişmesi, tıp öğretiminin ve eğitiminde bu zaruretlere uyacak şekilde yeniden düzenlenmesini icap ettirmektedir. Bu sebeple yeni ihtiyaçlara göre bağzı dersler ilâve edilirken öte yandan önemi azalan bazı derslerin okutulmasında kısıntılar yapmak ve böylece tıp tahsil süresini çok fazla uzatmamak mecburiyeti vardır. Bundan dolayıdır ki Curriculum'ların zaman zaman gözden geçirilmesi bütün dünyanın meşgul olduğu bir problemdir.

1 — Hekimlikde bu gün insan, anatomisi (Soma), fizyolojisi (fonksiyon) ve psikolojisi (Psyche) ile bir bütün olarak ele alınmakta ve sosyal çevresi içinde incelenme temayülü genişletmektedir. Hastalıkların oluşunda ve tekâmülünde psişik ve somatik faktörlerin karşılıklı tesirlerini ve sosyal faktörleri (Ekonomik, demografik değişmeler v.s. gibi) bugün daha iyi tanıyoruz. Bu sebeple tıp öğrencisine bu açıdan psikoloji ve sosyoloji bilgisi vermek zaruridir. Bu dersler için prelinik devre en uygundur.

2 — İnsan jenetigi hakkındaki bilgilerimizin gelişmesi birçok hastalıkların etyolojisindeki görüşlerimizi değiştirmiştir. Konjenital bozukluklar ve metabolk hastalıklarda ki anzimatik ve bioşimik bozuklukların genetik faktörlere bağlı olduğu biliniyor. İnsan genetiği umumî genetikten yarı, özel bir bilim dalı olarak gelişmektedir. Bu sebeple öğretimde de insan genetiğini genel genetikten ayrı mütalâa etmek icap eder. F. K. B. de botanik ve zooloji enstitülerinin verdikleri genel genetik derslerini integral bir şekilde birleştirmeleri temenni olunur. Fakat bundan başka klinik öğretiminin ilerlemiş bir devresinde (7-8 inci sömester) insan genetiği derslerinin verilmesi çok lüzumludur. Bu derslerin programda yer alması Fakültemizde bu dalların kurulmasını teşvik edecektir. Bunun daha gecikmesi doğru değildir. Zira tıp, cemiyetteki gelişmeleri sade takip etmek değil öncülük etmek mecburiyetindedir.

Bugün tıp tahsiline başhyan bir talebe 6 senelik tahsil süresi de dikkate alınırsa ortalama 30 yıl bu cemiyete hizmet edecektir. Bugün tıp

öğretiminin yeni ihtiyaçlara göre düzenlenmesindeki her gecikme istikbale olan tesiri bakımından uzun süreli olacak ve sonra düzeltilmesi çok güç problemler doğuracaktır. Saygılarımla...

Prof. Dr. Süphü ARTUNKAL

Bu temennileri programda dikkate almak üzere,

1 — Program Komisyonuna. 2 — Genel Kurula
arzım saygılarımla rica ederim.

*
**

İşte Prof. Tefvik Remzi'yi 1928 den beri düşündüren "Tıbbi-İçtimai alakası" nın sonraki Tıp neslinin bir değerli temsilcisinde rapor mevzuu olması, bir aralık resmî organı meşgul etmesi, fakat... nihayet bir ân sonra unutulması hikâyesi! Merhum üstad'ı rahmetle yâdeder, değerli rapor sahibine Türk Sosyolojisinin şükranını bildirirken "Fıkr"ın arkasının bırakılmamasını hatırlatmak isteriz. Bu hususta İçtimaiyat Enstitüsü elinden gelen yardımı bir Üniversite politikası olarak ifaya hazır bulunmaktadır²⁰.

20) Prof S. Artunkal'ın 1963 de bir taraftan Türk Tıp Kongresine, öbür yandan İstanbul Tıp Fakültesine sunduğu bu raporun muhtevası, 1967 de tanınmış İngiliz Tıp dergisi "The Laecet" de neşreidlen (A course in Psychology and Sociology for medical Students) başlıklı rapor da bir takibat konusu olmuştur. Muhterem Prof. Süphi Beyin kıymetli delaletile elimize geçen ve Edimburg Tıp Fakültesindeki bir sosyoloji kursu ile ilgili olan bu raporun tercümesini bir tahlil ile birlikte ileride neşredeceğiz.